

Yıl / year: 17 • sayı / issue: 34 • kış / winter 2019 • s./p. 663 - 666

Kitap Tanıtımı
Book Review

Türk İslam Edebiyatı

Bilay Yayınları, Ankara, 2018, 255 s.

Prof. Dr. Hikmet ATİK

ABDULLAH MUAZ GÜVEN

Arş.Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü İslam Edebiyatı Anabilim Dalı
abdullahmuazguven@kmu.edu.tr | orcid.org/0000-0002-7941-8615

Geliş Tarihi / Received: 25.08.2019 • Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 25.11.2019

Atıf / Cite as

Güven, Abdullah Muaz. "Türk İslam Edebiyatı". *İstem*, 17/34 (2019): 663-666.
<https://doi.org/10.31591/istem.610380>

Tarih içinde yazılı ve sözlü unsurlarla gelişen ve birikerek günümüze ulaşan kültür hazinesinin gelecek nesillere aktarımında genellikle edebî metinlerin araç olduğu görülür. Birey ve toplumun din konusunda eğitimi ve dinî tecrübenin nakli de çoğunlukla bu edebî metinlerle sağlanabilmiştir. Edebî metinlerin din, ahlâk ve kültür açısından nakledici vasfı yanında tarihî veri olma yönüyle de kıymetli olduğu aşikârdır. Yazıldıkları zamanı canlandıran, insana ve topluma dair unsurları yansıtan vesikalar olmaları hasebiyle bu metinlerin belli bir ihtisas hassasiyetiyle incelenmesi gereklidir.

Edebî metinlerden oluşan külliyyat, ilk planda edebiyat tarihinin konusudur. Edebiyat tarihi; din, felsefe, ahlâk ve sanat tarihlerinin konularını da kucaklayacak genişlikte tüm edebî metinleri ele alır. Genel bir yaklaşımla coğrafya ve milliyeti merkeze alan tasnifler yapılarak incelenen edebî metin külliyyâtı, tarihî süreçte yaşanan ve büyük etki uyandıran toplumsal olaylara göre ayrıntılı tasnife tabi tutulmuştur. Türk edebiyatı açısından bir değerlendirme yapıldığında bireyde ve toplumda büyük bir değişime yol açan, dolayısıyla edebî metinleri büyük ölçüde şekillendiren en önemli toplumsal unsurun İslamlaşma süreci olduğu görülür. İslamlaşmanın Türk edebiyatında muhteva ve şekil noktasında oluşturduğu etki, bu edebiyatın adlandırılması ve kısmen de olsa tasnif edilmesi konusunda fikir ayrılıklarına sebep olacak büyüklüktedir. Türk edebiyatı tarihi konulu eserlerde İslam öncesi, İslam sonrası ve Batı etkisindeki edebiyat şek-

linde üçlü tasnif tercih edilirken özellikle İslam sonrası Türk edebiyatının klasik Türk edebiyatı, divan edebiyatı, ümmet çağı edebiyatı ve dinî-tasavvufî Türk edebiyatı gibi farklı adlandırmalarla zikredildiği görülür.

İlahiyat fakülteleri ile İslami İlimler fakültelerinde okutulan Türk İslam edebiyatı dersi, bu adlandırmalara konu olan İslam kültürü etkisindeki edebiyatın incelendiği bir derstir. İlk kez Abdullah Tansel'in Türkçe Dinî Metinler kitabının başlığında kullandığı bu ifade; İslam enstitüsü ve ilahiyat fakültelerinin teşekkülü sonrasında tercih edilen İslâmî Türk edebiyatı ifadesinden sonra, dinî-edebî tür ve metinlerin işlendiği bu derse ad olmuştur. Türk İslam edebiyatı dersinde, İslam kültürüyle oluşan edebî türler ile bu türlerde yazılan metinler; muhteva, şekil özellikleri ve kaynaklar noktasında ele alınır. Bu türlerde eser veren şair ve müellifler hakkında değerlendirmeler yapılır. Bu derste okutulmak üzere hazırlanmış ders kitaplarının ilki Prof. Dr. Necla Pekolcay'a aittir (y.y. 1967). Prof. Dr. Halil İbrahim Şener'in Prof. Dr. Âlim Yıldız ile birlikte hazırladığı *Türk İslam Edebiyatı* isimli eser ile Prof. Dr. Bilal Kemikli'nin hazırladığı *Türk İslam Edebiyatı Giriş* isimli eser ders müfredatının önemli ölçüde şekillenmesine vesile olacak niteliktedir. Ayrıca Prof. Dr. Ali Yılmaz editörlüğünde, anabilim dalı uzmanlarının katılımıyla yazılmış *Türk İslam Edebiyatı El Kitabı*, Prof. Dr. Hasan Aksoy editörlüğünde hazırlanmış açıköğretim ders kitabı ve Prof. Dr. Ali Çavuşoğlu'nun *Türk İslam Edebiyatı* isimli eseri kapsamlı bilgi ve örnek barındırır. Yazımızın konusu olan eser de Prof. Dr. Hikmet Atik'in bu ders için hazırladığı ve mahsus özellikleriyle dikkat çeken bir çalışmadır. Dört bölüm ile birlikte ekler, dizin ve kaynakçadan oluşan eser, Bilay Yayınları'nın özellikle ilahiyat alanındaki neşirlerini barındıran bilimsel araştırma yayınları serisi içinde yayımlanmıştır.

Genel hatlarıyla incelendiğinde dört ana bölümden oluştuğu görülen *Türk İslam Edebiyatı* isimli çalışma akademik yılın on dört hafta olarak planlanması sebebiyle on dört ünite başlığıyla tasnif edilmiştir. Bu usül, çalışmanın ders kitabı hüviyetinde olması bağlamında olumlu bir tercih olarak görülebilir. Böylece on dört haftalık akademik eğitim süreci kitabın tasnifinde dikkate alınmış, konuların doğru bir zamanlamayla öğrenciye sunulması gayesi güdülmüştür. On dört ünite, üç bölüm başlığı altında incelenmektedir. Dördüncü bölüm ise önemli şahsiyetler ve onların eserlerine ayrılmıştır.

Eserin birinci bölümünde, tarihî süreç ve kaynaklar açısından Türk İslam edebiyatı ele alınmaktadır. Türk edebiyatının tanımı ve kapsamı, tarihî süreçte tasnifi, muhtevasını oluşturan kaynaklar, müracaat kaynakları ve ilk İslamî ürünler bu bölümde farklı ünite başlıklarıyla sunulan konular arasındadır. Divan şiiri beraberinde düşünülen mazmun, mahlas gibi kavramlar ile yine bu şiirin olmazsa olmaz unsurları kabul edilen edebî sanatlar ve aruz gibi meseleler de bu bölümde yer alır. Tarihî süreçte hep din ve kültürün etki alanında olan dil ve edebiyatın geleneksel özellikleri bu bölümde ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. İslam dini ve Türk kültürünün edebiyat alanındaki münasebeti neticesinde oluşan geleneğin kalıcılığı hususunda yapılan şu tespit dikkat çekicidir:

“Yüzyıllar süren bu edebî anlayışın ve onun pek çok kuralının Batı uygarlığı

etkisi altında doğan ve şekillenmeye başlayan edebiyatta da canlılığını ve etkisini sürdürdüğü bilinmektedir. Hatta Cumhuriyet dönemi şiirinde bile bu edebiyatın birtakım izlerini açıkça görmek mümkündür. Hâlâ etkileyciliğini koruyan, anlam ve ses mükemmelliğini yakalamış, asırlardan sonra bile günümüzün kültürlü çağdaş insanına söyleyeceği ve tattıracağı zevkler bulunan bu edebiyatın dilinin ağır ve süslü olması, farklı bir kültürel zeminde farklı bir dünya görüşünü yansıtmaması, onun Türk milletinin edebiyatı olma niteliğini ortadan kaldırmaz.” (s. 69)

Eserin ikinci bölümünde Türk edebiyatı şekil özellikleri açısından incelenmektedir. Gazel, kaside, kıta ve mesnevî gibi beyitlerden oluşan nazım biçimleri ile rubâî, tahmîs, muhammes, müseddes, terkîb-i bend ve terci-i bend gibi bendlerden oluşan nazım biçimleri bu bölümde örnekleriyle izah edilmiştir. Örnek olarak verilen şiirlerin, emsalleri arasında meşhur kabul edilenler ile nazım şekillerinin temel özelliklerini aksettiren şiirler arasından seçildiği söylenebilir. Nâilî'nin müseddesi, ilgili bölümde örnek olarak verilen şiirlerdendir:

“Ne mümkündür bula ey Nâilî hükm-i kazâ tağyîr
Bozulmak mümteni'dir ser-nüvist-i hâme-i takdîr
Bu ma'nâda derûn-şâdım ki bir dem etmeyip te'hîr
Edip ser-tîz ü bürrân tîşe-i âzârı bî-taksîr
Yıkanlar hâtır-ı nâ-şâdımı yâ Rabbi şâd olsun
Benimçün nâ-murâd olsun diyenler ber-murâd olsun” (s. 127)

Nazım şekillerinin anlatıldığı bu bölümde kasîde ile ilgili örneğe yer verilmemiştir. Kasidelerin diğer türlere göre daha uzun olması, sayfalarca süren uzun örnek metinlerin, dil ve üslup özellikleri noktasında güçlük yaşayan öğrenciyi konu bağlamından uzaklaştırması ihtimali göz önünde tutularak böyle bir tercihte bulunulmuş olabilir. Buna ilaveten sonraki bölümde dinî-edebî türlerle örnek olarak verilen kasideler de bu ihtiyacı giderecek durumdadır. Ancak kaside başlığı altında parça halinde de olsa bu türle ilgili örneğin verilmesi, kasidelerin bölümlerinin kısmen örneklendirilmesi nazım şeklinin tanınması açısından önem arz etmektedir.

Eserin üçüncü bölümünde, dersin temel alanını oluşturan dinî-edebî türler anlatılmaktadır. Cenâb-ı Allah ile ilgili olanlar, Hz. Peygamber'le ilgili olanlar ve diğer dinî edebî türler şeklinde tasnif edilen bölümde, eserin ders kitabı olması hasebiyle pek çok türe yer verilemediği, konunun öğrenilmesi elzem olan türlerle sınırlandırıldığı ifade edilmektedir. Tevhid, münâcât, esmâ-i hüsnâ, na't, mevlid, siyer, hilye, manzum kırk hadis, akaid-nâme ve manzum ilmihal gibi türler, bu bölümde özellikleri ile ele alınmış ve örnekleri öğrenciyeye sunulmuştur. Şeyh Gâlib'in müseddesi na't başlığında verilen örneklerden biridir:

“Bîçâredir ümmetlerin isyânına bakma
Dest-i red urup hasret ile dūzaha yakma
Rahm eyle aman âteş-i hicrânına yakma
Ez-cümle kulun Gâlib-i pür-cürmü bırakma

Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammed'sin efendim
Hak'dan bize sultan-ı müeyyedsin efendim" (s. 167)

Eserde dördüncü bölüm, Türk İslam edebiyatının önemli şahsiyetleri ve eserlerine ayrılmıştır. Bu bölümde Mevlânâ Celeddin-i Rûmî, Yunus Emre, Fuzûlî, Nâbî ve Şeyh Gâlib'in hayatları hakkında genel bilgi verilmiş, eserlerinin muhteva ve şekil özellikleri izah edildikten sonra, şiirlerinden örnekler sunulmuştur.

Ekler bölümünde ise Aziz Mahmud Hüdâî'nin "Kudûmün rahmet u zevk u safâdır yâ Rasûlallah / Zuhûrun derd-i uşşâka devâdır yâ Rasûlallah" beytiyle başlayan na'tı ile Ahmed Paşa'nın "Ebr ağlamazdı dîde-i hûn-bârım olmasa / Gülmezdi gül bahâr-ı ruh-i yârim olmasa" beytiyle başlayan gazelinin şerhi yer almaktadır. Gazel şerhlerine yer verilmesi örnekleri giderek azalan ve pek çok alanda karşılığını kaybeden şerh geleneğine vurgu yapılması adına önemli bir gayret olarak görülebilir.

Şekilsel olarak incelendiğinde kitabın şu hususları dikkat çekmektedir:

- Ünite başlarında verilen kazanımlar ve hazırlık çalışmalarıyla ders öncesinde konu ile ilgili ön bilginin hazırlanması ve alt yapının oluşmasına katkı sağlanmıştır.

- Ünite sonlarında yer alan ileri düzey okuma önerileri ile ayrıntılı bilgi edinmek isteyen öğrenciye rehberlik yapılmıştır.

- Önemli eser ve türlerle ilgili görsellere yer verilerek, konu ile ilgili kazanımın bilgi düzeyinde kalmaması ve özümsemesi amaçlanmıştır. Bu tür görsellerin artırılmasının daha faydalı olacağı gözlemlenmektedir.

İlahiyat fakültesi öğrencilerine dinî ve tasavvufî Türk edebiyatı hakkında bilgiler vermek gayesiyle hazırlanan bu eserin, dersin eğitim ve öğretimine katkı sağlamasını, çeşitli sebeplerle edebiyatımıza önyargılı yaklaşabilen öğrencilerin gönüllerinde edebiyat sevgisi oluşturmasını temenni ediyoruz.